

Эмануіл ЮФЕ

На чале Кампартыі Беларусі ў жніўні 1937 — чэрвені 1938 года: дзеінасць Аляксея Аляксеевіча Волкава

Трагічны 1937 год азнаменаваўся для Беларусі сярод іншага тым, што тут змянілася пяць першых сакратароў ЦК КП(б)Б: Мікалай Фёдаравіч Гікала (па 24 студзеня), Даніла Іванавіч Волкавіч (25 студзеня — 14 сакавіка), Васіль Фаміч Шаранговіч (18 сакавіка — 27 ліпеня), Якаў Аркадзевіч Якаўлеў (27 ліпеня — 10 жніўня) і, нарэшце, Аляксей Аляксеевіч Волкаў (з 11 жніўня). Дзеінасць апошняга, пра якую ў наш час вядома няшмат, даводзіцца рэканструяваць па дакументальных і іншых звестках.

Аляксей Аляксеевіч Волкаў узначальваў партыйную арганізацыю рэспублікі на працягу дзесяці месяцаў — з 11 жніўня 1937 г. да 11 чэрвеня 1938 г., афіцыйна займаючы пасаду выконваючага абавязкі першага сакратара Цэнтральнага камітэта Камуністычнай партыі (бальшавікоў) Беларусі. Тым не менш інфармацыі пра яго дзеінасць у друку няшмат. На сённяшні дзень пра А. Волкава маюцца толькі кароткія біяграфічныя даведкі ў 3-м томе "Беларускай Савецкай Энцыклапедыі" (1971) і 2-м томе "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі" (1994)¹. Цікава, што ніякіх звестак аб ім не падаюць ні 18-томная "Беларуская энцыклапедыя", ні апошняя 7-томная энцыклапедыя "Рэспубліка Беларусь". У 2001 г. беларускі гісторык Р. Платонаў слухна заўважыў: "Действительно странная фигу-

ра этот Алексей Алексеевич Волков. Человек год руководил республикой, но почти ничего о нём неизвестно. Все открытые сведения — короткий абзац в энциклопедии. О гауляйтере Вильгельме Кубе написано куда больше..."².

У дадзеным нарысе мы паспрабуем дапоўніць тую інфармацыю аб дзеінасці А. Волкава ў Беларусі, якая ўжо маецца, і асвятліць пэўныя моманты з падзей у рэспубліцы ў канцы 1937 — першай палове 1938 г. Асновай для падрыхтоўкі артыкула сталі архіўныя дакументы, а таксама матэрыялы перыядычнага друку.

Аляксей Волкаў нарадзіўся 7 студзеня 1890 г. у в. Дзмітрыева Касімаўскага павета Разанскай губерні ў сялянскай сям'і. Праўда, пазней у дакументах ён пазначаў, што паходзіць "з рабочых". Закончыў пачатковую школу ў роднай вёсцы, у 1925—1927 гг.

ЮФЕ Эмануіл Рыгоровіч.

Прафесар кафедры паліталогіі і права Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, доктар гістарычных навук. Нарадзіўся ў 1939 г. У 1961 г. закончыў гістарычны факультэт БДУ. Працаваў настаўнікам, выкладчыкам гісторыі, быў прарэктарам Яўрэйскага народнага ўніверсітэта (1995–1998 гг.), прафесарам кафедраў эканомікі, сацыяльных навук і іўдаікі Міжнароднага гуманітарнага інстытута БДУ (1999–2004 гг.). Член Беларускага саюза журналістаў. Аўтар больш за 1800 навуковых, навукова-папулярных і метадычных публікацый па пытаннях гісторыі і гістарыяграфіі Беларусі, гісторыі культуры яўрэяў Беларусі, аб знакамітых ураджэнцах Беларусі, у тым ліку кнігі "Советские военачальники на белорусской земле" (Мн., 1988), "Страницы истории евреев Беларуси. Краткий научно-популярный очерк" (Мн., 1996), "Иностранные евреи в Тростенском лагере смерти" (Мн., 2000), "Белорусские евреи: трагедия и героизм" (Смоленск, 2003), "История Беларуси XVIII–XX веков. Учеб.-метод. пособие" (Мн., 2003), "Когда и зачем Гитлер и другие высшие чины нацистской Германии приезжали в СССР?" (М., 2010).

праслухаў курсы марксізму-ленінізму пры ЦК ВКП(б) (паводле іншых звестак — курсы марксізму-ленінізму пры Камуністычнай акадэміі імя Я.М.Свярдлова*).

З 1912 г. Аляксей Волкаў працаваў у Пецярбургу: на Пуцілаўскім заводзе, суднабудавнічай верфі, такелажнікам ваенных суднаў. У 1915 г. уступіў у РСДРП(б), у 1917 г. быў членам заводскага камітэта Пуцілаўскага завода, старшыней кантрольнай камісіі. У 1917—1918 гг. служыў у Чырвонай гвардыі ў Петраградзе.

У 1919 г. Волкаў служыў у Чырвонай арміі (быў ваенным камісарам санітарнай часці 19-й стралковай дывізіі 7-й арміі), удзельнічаў у Грамадзянскай вайне. У 1920 г. быў накіраваны на партыйную работу ў Сярэднюю Азію, працаваў на розных партыйных пасадах у Туркестанскай АССР.

У 1927 г. А.Волкаў быў пераведзены на партыйную работу ва Украіну (быў старшыней Луганскай акруговай кантрольнай камісіі і членам Цэнтральнай кантрольнай камісіі КП(б) Украіны). З 1929 г. па 1932 г. займаў кіруючыя пасады ў Паволжы, потым быў пераведзены ў Маскву.

29 мая 1937 г. А.Волкаў быў абраны другім сакратаром Маскоўскага гаркама партыі, а ўжо праз два з паловай месяцы зноў змяніў месца працы. Пра гэта сведчыць наступнае паведамленне ў газеце "Звязда" ад 12 жніўня 1937 г.: "Учора, 11 жніўня, у горадзе Менску адбыўся пленум ЦК Камуністычнай партыі (большэвікоў) Беларусі з удзелам члена ЦК ВКП(б) тав. Якаўлева Я.А. Пленум ЦК абраў выконваючым абавязкі першага сакратара ЦК КП(б) тав. Волкава А.А."²

На пасяджэнні пленума ЦК КП(б)Б, скліканага 11 жніўня 1937 г. для зацвярджэння новага партыйнага кіраўніцтва, член ЦК ВКП(б) Я.А.Якаўлеў наступным чынам ахарактарызаваў кандыдата з Масквы: "Тов. Волков известен Центральному Комитету как настоящий большевик, никогда ни в каких отклонениях, ни в больших, ни в малых, не участвовал, проверенный на очень сложных трудных заданиях человек, который может твердо, по той линии, по которой требует Центральный Комитет партии, вести партийную организацию Белоруссии. Тов. Волков старый питерский путиловский рабочий, на Путиловском заводе он вступил в партию, был одним из руководителей путиловских рабочих в 1917 г.; во время гражданской войны принимал активное участие в обороне Петрограда; работал на самых различных постах. В самых разных частях нашей страны и везде показывал себя как настоящий большевик. Тов. Волков работал в Средней Азии председателем Ташкентского исполкома, затем руководителем ЦКК-РКИ (Центральная контрольная комиссия — Рабоча-сялянская инспекция. — Э.І.), учился на курсах марксизма-ленинизма и их окончил, работал в Саратове, Луганске. В настоящий момент, при крайних воплях со стороны тов. Хрущева (наконт страты каштоўнага супрацоўніка. — Э.І.), был освобожден для работы в Белоруссии — он работал вторым секретарем Московского комитета партии по городу (фактически первым секретарем МК).

И как тов. Хрущев ни кричал по сему поводу, но обязанность Московской организации — быть резервом кадров для других организаций, и Центральный Комитет его не послушал"³.

Накіраваны ў Беларусь А.Волкава, які да гэтага працаваў пераважна ў гарадах, і Аляксея Міхайлавіча Лявіцкага (на пасаду другога сакратара Кампартыі Беларусі), які займаўся зямельнымі пытаннямі, мела таксама на мэце, як патлумачыў тав. Я.Якаўлеў, "сочетать специально городской и деревенский опыт общепартийного руководства и опыт специально деревенского руководства".

Прадстаўляючы пленуму Аляксея Аляксеевіча Волкава, Я.Якаўлеў не назваў немалаважныя абставіны, якія неабходна ўлічваць, ствараючы партрэт новага для рэспублікі партыйнага лідара. Між тым пра гэтыя абставіны праз тры месяцы нагадвала газета "Советская Белоруссия". У артыкуле "Кандидат в депутаты Верховного Совета Союза ССР Алексей Алексеевич Волков" ад 2 снежня 1937 г. гаварылася, што таварыш Волкаў вучыўся працаваць і весці барацьбу з класавым ворагам у "слаўнага бальшавіка, вернага паплечніка таварыша Сталіна Лазара Майсеевіча Кагановіча", што яму вельмі многае дала праца пад кіраўніцтвам Мікіты Сяргеевіча Хрушчова — "вернага выхаванца Лазара Майсеевіча". Атрыманы вопыт А.Волкаў умела прымяняў у барацьбе з "трацкістамі, зноўёўцамі, нацыяналістычнымі групамі ў Сярэдняй Азіі", з шумскізмам і нацыяналізмам на Украіне. У Беларусі ж ён павінен быў выканаць "боевое задание Иосифа Виссарионовича Сталина... — очистить боевой форпост Советского Союза от всякой вражьей нечисти, начиная с троцкистско-бухаринских бандитов и кончая национал-фашистским отребьем, шпионами, диверсантами, вредителями"⁴.

Па выніках пленума 11 жніўня 1937 г. Аляксей Аляксеевіч Волкаў і Аляксей Міхайлавіч Лявіцкі былі абраныя выконваючымі абавязкі адпаведна першага і другога сакратара ЦК Кампартыі (бальшавікоў) Беларусі. Праз два гады, у ліпені 1939 г., наступны пасля А.Волкава першы сакратар ЦК КП(б)Б Панцеляймон Кандратавіч Панамерэнка паведамляў у ЦК ВКП(б) Георгію Мальянкову пра "асаблівыя функцыі", якія выконваў А.Лявіцкі: "...Я должен заявить прямо, что личность быв[шего] второго секретаря ЦК вызывает у меня, на основании всех приведенных и многочисленных других данных, серьезнейшее сомнение, а т. Волков, главным образом, достоинство по указке Левицкого и Бермана"⁵. Достаточно сказать..., что все де-

* У гэтых даных з 3-га тома "Беларускай Савецкай Эцыклапедыі" дапушчана памылка. У 1920-я гг. у Маскве дзейнічаў Камуністычны ўніверсітэт імя Я.М.Свярдлова, а не Камуністычная акадэмія яго імя.

** Ад імя Я.А. Шумскага — наркам асветы Украінскай ССР, а потым старшыні ЦК работнікаў асветы СССР.

*** Берман Барыс Давыдавіч — член Бюро ЦК Кампартыі (бальшавікоў) Беларусі, наркам унутраных спраў БССР, адначасова начальнік Асобага аддзела Галоўнага ўпраўлення дзяржаўнай бяспекі НКУС СССР па Беларускай ваеннай акрузе.

ла, которые решались Центральным Комитетом, предварительно ими согласовывались с [бывшим] руководством НКВД⁷⁶.

Адразу пасля абрання А.Волкаў прыступіў да выканання абавязкаў кіраўніка партыйнай арганізацыі ў рэспубліцы, дзе раней ніколі не жыў. Ён надаваў увагу праблемам сельскай гаспадаркі (асабліва працягванню палітыкі калектывізацыі), развіццю прамысловасці, будаўніцтва, транспарту, пытаннем стану культуры рэспублікі. Гэта было асабліва актуальна ва ўмовах заканчэння рэалізацыі ў БССР другой пяцігодкі (1933—1937 гг.).

У выніку практыкі ўзбуйнення калгасаў колькасць апошніх значна скарацілася да канца 1937 г. у параўнанні з 1935 г. У гэты час у калгасах знаходзілася 685 тыс. былых аднаасобных сялянскіх гаспадарак, альбо 87,5% ад іх агульнай колькасці. На працягу 1938 г. у БССР на калектывны шлях былі пераведзеныя яшчэ 37,5 тыс. сялянскіх гаспадарак. Да пачатку 1939 г. у складзе калгасаў было больш за 90% двароў.

У прамысловасці за гады другой пяцігодкі было пабудавана 1700 прамысловых прадпрыемстваў, рэканструявана каля 90. Тым не менш, нягледзячы на высокія тэмпы развіцця, агульныя колькасці паказчыкі другой пяцігодкі выканання не былі. У краіне з усёй вастрыней праявіліся адмоўныя бакі камандна-адміністрацыйных метадаў кіравання эканомікай, якія сталі дамінуючымі ва ўсіх сферах гаспадарчага жыцця. У чэрвені 1938 г. пры непасрэдным удзеле А.А.Волкава XVII з'езд Кампартыі (большавікоў) Беларусі вызначыў асноўныя задачы развіцця народнай гаспадаркі і культуры БССР на 1938—1942 гг. У трэцяй пяцігодцы планавалася павялічыць нацыянальны даход амаль у 2 разы, аб'ём валавой прадукцыі прамысловасці — у 1,5 раза, вытворчасць харчовых тавараў — у 2,5 разы, узровень народнага спажывання — у 1,5-2 разы. Шмат увагі надавалася развіццю машынабудавання і хімічнай прамысловасці, будаўнічай індустрыі.

У перыяд знаходжання А.Волкава на пасадзе першага сакратара партыі ў рэспубліцы адбыліся такія падзеі, як выхад у свет 2 кастрычніка 1937 г. першага нумара газеты "Советская Белоруссия" — органа ЦК КП(б)Б; адкрыццё выстаўкі "БССР за 20 гадоў", прысвечанай 20-годдзю Кастрычніцкай рэвалюцыі; прыняцце рашэння аб стварэнні ў БССР пяці абласцей — Віцебскай, Гомельскай, Магілёўскай, Мінскай і Палескай; увядзенне ў дзеянне першай чаргі Аршанскага ільнокамбіната, адкрыццё Бабруйскага калгасна-саўгаснага тэатра і Беларускай дзяржаўнай філармоніі, скліканне 1-й Усебеларускай нарады работнікаў вышэйшай школы. Таксама было прынята рашэнне аб рэарганізацыі Магілёўскага гістарычнага архіва ў Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў БССР.

У той жа час менавіта пры А.Волкаве дасягнулі максімуму палітычныя рэпрэсіі. Звычайнай практыкай для кожнага пасяджэння Бюро ЦК Кампартыі стала здыманне з пасады, выключэнне з партыі, арышт дзеячаў рознага ўзроўню.

Выконваючы абавязкі першага сакратара ЦК КП(б)Б А.Волкаў, наркам унутраных спраў БССР Б.Берман, камандарм Г.Кулік (злева направа). 1938 г.

З поўным тэкстам
дакумента можна
азнаёміцца ў бібліятэцы